

SOSYALİST GELECEK TARTIŞMASI İÇİN BİR ÖN BİRİKİM

Ali Somel

Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Samsun
e-posta: asomel@gmail.com

ÖZET

Sosyalist gelecek üzerine Türkiye’de yapılmış çalışmaların sayısı sınırlıdır; yakın zamanın kapitalizme alternatif arayışları ise konjonktürel kriz analizlerine hapsedilmiştir. Reel sosyalizm deneyimi, Cumhuriyet tarihindeki kamucu uygulamalar ya da kapitalizmin güncel krizinden hareketle üretilebilecek alternatifler kendi başlarına sosyalist bir gelecek için dayanak oluşturmamaktadır. Fakat bu farklı kaynakların birikimini sentezleyecek bir çalışma, sosyalist bir gelecek kurgusu ile güncel sınıf mücadelesinin gündemleri arasındaki bağı kurabilecektir. Bu makale bu yönde bir girişimi temsil etmektedir. Sosyalist seçeneğin ilk olarak 2001 krizi sonrası, şimdi ise 2008 krizinin uzatmalı etkileri altında yeniden ilgi odağı olduğuna işaret eden makale, 2001 sonrası soL Meclis’in dört çalışmasını gözden geçirmektedir. Söz konusu çalışmalarda sosyalist geleceği planlama ve kapitalizmin krizi konulu tebliğler ele alınmıştır. Bu başlıklarda yapılan analizler ve getirilen önerilerin nasıl güncellenebileceğine dair çıkarsamalar yapılmıştır. Sonuç olarak siyasal devrim-toplumsal devrim bütünlüğü gözetilerek geçmiş çalışmaların sentezlenebileceği ve güncel sınıf dinamikleriyle bağ kurulabileceği savunulmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyalist geçiş süreci, reel sosyalizm, kriz, planlama

PRELIMINARY ACCUMULATION FOR THE DISCUSSION ON SOCIALIST FUTURE

ABSTRACT

Studies in Turkey on socialist future have been limited; and the recent pursuits for the alternatives for capitalism have been confined to conjunctural analysis. The experience of real socialism, the public service practices in the history of the Republic, or the alternatives derived from the current crisis of capitalism, on their own, do not constitute a basis for a socialist future. However, a study that will synthesize the accumulation from these different sources can revive the idea of a socialist future within the agenda of class struggle. This article is an attempt to undertake this task. It points out that after the 2001 crisis and now again under the prolonged effects of the 2008 crisis, the socialist alternative has become the focus of interest. The article examines four of the studies issued by the soL Meclis (Left Assembly) following the 2001 crisis. Among the papers, written articles and working group reports presented in these studies those on the socialist future and the crisis of capitalism are reviewed. Deductions from these analyses and suggestions seek to update them and as a result, it is argued that historical studies can be synthesized and related to the current class struggle by taking into consideration the integrity of political revolution-social revolution.

Keywords: Socialist transition process, real socialism, crisis, planning

Türkiye’de gelecekteki bir sosyalist kuruluş üzerine literatür sınırlıdır. Olası bir sosyalist geçiş üzerine geçtiğimiz yüzyıldan katkılar, büyük ölçüde reel sosyalizm deneyimine dayanmaktadır. Kurthan Fişek’in 100 Soruda Sosyalist Devlet (1970), Korkut Boratav’ın Sosyalist Planlamada Gelişmeler (1982), Yalçın Küçük’ün Endüstrileşme Sürecinin Temel Sorunları - Sovyet Deneyimi 1925-40 (1975), Sosyalist Açından Ekonomi Politik: Sovyetler Birliği’nde Sosyalizmin Kuruluşu (1987) ve Sovyetler Birliği’nde Sosyalizmin Çözülüşü (1991) çalışmaları, sosyalist dönüşümün temellerini ağırlıklı olarak Sovyet deneyimine referansla ele alıyorlar. Bu çalışmalarda gelişmiş kapitalist ülkelere yetişip onları aşacak bir sanayileşme hedefi, ücret eşitliği ve makası politikaları, çalışma disiplini ve boş zaman uygulamaları gibi temalar üzerine akıl açıcı tartışmalar yürütülüyor. Bir köşe taşı olarak Tür-

kiye İşçi Partisi’nin *Demokratikleşme için Planı* (1978) bünyesinde ise Türkiye’de kapsamlı bir sosyalist dönüşüm programı vardır. Öte yandan bu programda kapitalizmden sosyalizme geçişe dair siyasal değil, ekonomik belirlenimli bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Sosyalist seçeneğin dünyada ‘reel’ olduğu dönemin kapanması sonrasında, kapitalizmin ana akım politikalarına alternatif arayan literatürün uzunca bir süre sosyalist dönüşüme odaklanmadığını görüyoruz.¹ Son çeyrek yüzyılda Türkiye’de sosyalist seçenek konusunda bilimsel tartışmaların tekrar canlanması, 2001 krizinin doğrudan sonuçlarının ve 2008 krizinin yansımalarının belirginlik kazandığı dönemlerde görünmektedir. Elbette burada

1 Thomas Piketty’nin 2008 krizinin etkisi altında popülerleşen 21. Yüzyılda Kapital (2013) kitabı gibi pek çok eser, esas olarak gelir dağılımı eşitsizliğine ve kapitalizm içinde (kimi zaman sermayenin gündelik çıkarları hilafına) bunu gidermenin olanaklarına odaklanmaktadır.

sadece nesnel faktörler yoktur, Türkiye'deki Marksist birikimin yeni bir düzen arayışına angaje edilmesi siyasal bir odaklanmanın da sonucudur. Bugün 2008 krizinin üzerinden on yıldan fazla zaman geçmişken sistem içi siyasal dinamiklerde görülen dağılma ve sistem dışı arayışlar, bu odaklanmaya imkân yaratmaktadır.

20. yüzyılda reel sosyalizmi veri alan, onun doğrudan ve dolaylı kazanımlarını korumanın ve ilerletmenin yollarını ele alan bir uluslararası literatür vardır.²⁾ Fakat bugün bilimsel üretimin veri alması gereken (1) reel sosyalizmin yokluğu ve (2) emperyalist sistemin güncel krizidir. Bu koşullar altında daha iyi bir kapitalizmin mümkün olabileceği, kapitalizm aşılmadan toplumsal kazanımların korunabileceği, kapitalizmin vahşi yanları törpülenerek reformdan geçirilebileceği tezlerini, yani kapitalizmin değişmezliğini veri alan bilimsel üretimler bir zihin jimnastiği yapmamızı dahi sağlamıyor. Son çeyrek yüzyılda ana akımdan ayrılan, heterodoks kabul edilen, fakat eleştirelliğin ötesinde devrimci bir dönüşüm içermeyen bir literatür genişlemesi yaşandı. Bu literatür, nihayetinde bir tür devlet müdahaleciliğiyle veya sivil toplumculukla kapitalizmin toplumcu kimi misyonlar üstlenerek sürdürülebilirliğini çözüm olarak sunmaktadır.

Türkiye'de 2001 krizini takip eden dönemde Kemal Derviş'in "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"na karşı Bağımsız Sosyal Bilimciler-İktisatçılar, MAİ ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu gibi oluşumların savunduğu "Emek Platformu Programı" bu çerçevede değerlendirilmelidir. Sermayenin işçi sınıfına saldırı programına eleştiri anlamında değerli olan bu çalışmalar kapitalizmin yapısal krizi yerine konjonktürel krizini temel aldığı ve sosyalist bir dönüşüm öngörmediği için gerçekçi bir alternatif oluşturmamaktadır. Aynı dönemde soL Meclis'in üretimleri bu çıkmaz karşısında yeni bir pencere açmıştır. 2002'de Türkiye için Sosyalist Seçenek başlıklı toplantı tutanakları, 2006'da daha kapsamlı olarak basılan Türkiye'nin Sosyalist Seçeneği derlemesi, 2003'te Kapitalizmin Kaynak İsrافی ve Sosyalizmin Olanakları: Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak? ve 2005'te Sosyalist İktisat Kongresi başlıklı çalışmalar çeşitli alanlarda kapitalizmin yapısal sorunları ile sosyalizmin güncel çözümlerini tartışmaktadır.

soL Meclis bünyesinde eğitim, sağlık, bilim ve teknoloji, iktisat politikaları ve emek süreci gibi başlıklar altında oluşturulan çalışma grupları/komisyonlar, özelleşmiş raporlarla bu çalışmaları derinleştiriyorlar. soL Meclis'in üretimleri, programatik önerilerde bulunma, ideolojik açıklamalar sunma, sosyalizmin güncelliğini ge-

leceğe dönük maddi verilerle destekleme iddiasında bulunuyor. Gerek 1970'lerde temellenen ve reel sosyalizme yaslanan sınırlı birikimde, gerekse sonraki dönemin sisteme alternatif arayan ama devrimci olmayan literatürde niteliksel bir sıçramaya tekabül ediyor. Öte yandan soL Meclis'in söz konusu çalışmalarına yapılan katkılarda gelişmişlik-azgelişmişlik yaklaşımının, neo-liberalizm karşıtlığının, Birinci Cumhuriyetçi bir ulusal çıkar ve aydınlanma çizgisinin belirli bir ağırlığı var.

Bu noktada, Bilim ve Aydınlanma Akademisi'nin hazırlıklarını yürüttüğü Sosyalist Gelecek ve Planlama Sempozyumu'nda söz konusu birikimden faydalanabilmek için şu soru sorulabilir: Elimizdeki birikimi ilerletmek için nasıl bir yol izlemeliyiz? İlk elden geçmişteki çalışmalar gözden geçirilerek yöntemsel bir arınmanın sağlanması, kavramsal bir inceltmeye gidilmesi, bu çalışmaların analizleri ve verilerinin incelenmesi, eleştirilmesi, güncellenmesi, geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Okumakta olduğunuz makale, ilk ikisi için bir öneri sunmakta, üçüncüsü içinse bir giriş niteliği taşımaktadır. Yöntemsel arınma ve kavramsal inceltme yapabilmek mutlaka kuramsal bir derinlik gerekir, fakat reel sosyalizmin bize sunduğu temeller ve bugün kapitalizm içi arayışların iç çelişkileri bu makalenin sınırlarını aşacak kapsamda bir kuramsal tartışmayı şimdilik gerektirmemektedir. Önceki çalışmaların özümsemesi ve aşılması ise kapsamlı bir kolektif çabaya dayanmak durumundadır. Makale, bazı çıkarsamalar yoluyla üzerine gidilebilecek ip uçları sunmaya çalışacaktır.

Yöntemsel arınmaya, önceki çalışmalardaki kimi 'sapmalar' tespit edilerek başlanabilir. Kabaca bunlar 1970'lerdeki sosyalizmin doğrusal gelişimini veri alan ekonomik determinizm ve aşamacılık, 1990'lardaki neo-liberalizm ve küreselleşme karşıtlığını veri alan devrimci olmayan yol arayışlardır. Bunun için, 2000'lerin başında yapılan değerli başlangıcın kavramsal bir titizlikle devamı getirilmelidir. Merkez-çevre (gelişmişlik-azgelişmişlik, bağımlılık) yaklaşımı yerine 'eşitsiz gelişim', devlet/ulus çıkarı yerine 'sınıfsal çıkarlar', neo-liberalizm yerine 'emperyalizm ve tekelci sermaye' kavramlarının temel alınması, hantallaşmış bir literatürden kopuş için önemlidir. 'Bağımlılık', 'ulus', 'neoliberalizm' gibi kategoriler geçersiz değildir; fakat sistemin yapısal krizi karşısında konjonktürel krizini temel alan sistem içi çözümlerden ayrışma belirginleştirilmelidir.

Bugün, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin geçirdiği dönüşüm ve dünya kapitalizminin ortaya çıkardığı kriz dinamikleri, sosyalist gelecek tartışmasının yaslandığı birikim açısından 'katı', fakat sınıflar mücadelesiyle bağı açısından daha 'esnek' ele alınmasını gerektiriyor. Daha önce yapılan çalışmalarda 20. yüzyılın miras bıraktığı kazanımları korumayı gözetken, Cumhuriyet'in, reel sosyalizmin ve Türkiye'de sınıf mücadelesinin ürünü olan bu kazanımlara yaslanarak sosyalist seçeneği işleyen bir çerçeve belirleyici idi. Bugün ise uluslararası krizin Türkiye'de farklı alanlarda doğurduğu dinamiklere ba-

2 Başlıca birkaç çalışma için bakınız: Bettelheim, C. (1973), Sosyalist Ekonomiye Geçiş Sorunları. (K. Somer, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi; Dobb, M., Kapitalizm Sosyalizm Azgelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma. (M. Selik, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları; M. Ersoy (Ed.) Emperyalizm, Gelişme ve Bağımlılık Üzerine. Ankara: Verso Yayınları; Tablada, C. (1996). Che'de Sosyalist Bilinç ve Geçiş Dönemi Ekonomisi. İstanbul: Çözüm Yayıncılık.

kılabilir.

Bunun için literatürde reel sosyalizm deneyimi ve ortaya çıkardığı tartışmalar, Türkiye kapitalizminin tarihsel olarak taşıdığı yapısal sorunlar ve Sosyalizm Programının bu sorunlara sunduğu güncel çözümler şu başlıklarla birlikte geliştirilebilir: 1) Dünya kapitalizminin krizinin ve şiddetlendirdiği rekabetin ürettiği dinamikler 2) Bu dinamiklerin Türkiye’de üretici güçlere etkileri 3) Bu dinamiklerin sınıflar mücadelesine etkileri 4) Sınıflar mücadelesinde işçi sınıfının siyasal devrim-toplumsal devrim bütünlüğü içinde üretici güçlerin gelişmesine hangi noktalardan başlayarak öncülük edeceği. Gerek krizle tetiklenen alternatif arayışlarıyla gerek sosyalizm projesiyle güncel sınıflar mücadelesi arasında bağ kurmak yukarıda bahsettiğimiz esnekliği sağlayacaktır.

Makalemizde 2002’den itibaren Türkiye’de adı geçen çalışmalar içerisinde sosyalist geleceği planlama ve kapitalizmin krizi üzerine katkılar ele alınmıştır. Bu konular etrafında geçmiş çalışmalarda yapılan analizler ve önerilere değinilerek bunların nasıl güncellenebileceği konusunda çıkarsamalar yapılmıştır. İnceleme ve çıkar-samalarda yukarıda geçen yönetsel ve kavramsal çerçeve benimsenmiş, krizin etkileri ve yeni bir inşa sürecinin temellerinin nasıl atılabileceği fikrinden hareket edilmiştir.

1. SOSYALİST GELECEĞİ PLANLAMA

Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak Sempozyumu’nda (bundan sonra kısaca ‘Sempozyum’ olarak atıfta bulunulacak) Mesut Odman’ın “Yetmişli Yıllarda Bir ‘Sol Müdahale’ Deneyimi: Türkiye İşçi Partisi’nin ‘Karşı Plan’ Çalışması” (2003) başlıklı tebliği, TİP’in Demokratikleşme için Plan ’78-’82 çalışmasının hazırlık deneyimini aktarmaktadır. TİP’in Plan’ı hazırlama süreci sosyalizmin güncelliğine dayanmanın alternatif üretmede ne kadar hayati olduğunu göstermektedir. O dönem verilen isimle ‘Karşı Plan’, 1979-83 dönemini kapsayan 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı’na karşılık olarak kalkınma hedeflerinin emperyalizmden bağımsızlık ve devletleştirmeler temelinde gerçekleşebileceğini, Devlet Planlama Teşkilatı içindeki sosyalist kadroların da katkılarıyla, bilimsel olarak ortaya koymaktadır.

Dönemin Türkiye kapitalizminin bürokrasi kademe-leri içerisinde böyle bir çalışmaya katkıda bulunabilecek anlamlı sayıda insan örgütlenmişken bugün aynı imkânlara sahip değiliz. Ancak Türkiye kapitalizminin iç dinamiklerini çözmede teknik bilgiye erişimi olan kadrolar sosyalizm saflarında halen mevcuttur. Aynı zamanda TİP’in Planı’nda faydalandığı gibi mühendis ve tabip odaları gibi meslek kuruluşlarının sağlayacağı veriler, güncel olarak böyle bir çalışmanın örgütlenmesine nitelik katacaktır.

Odman’ın çalışmasında, TİP içerisinde demokratik-

leşme ve sosyalizm programları arasında yaşanan gerilimin sosyalizm aleyhine çözüldüğünü, Plan son halini alırken sosyalist dönüşüm ayaklarının kırıldığını öğreniyoruz. Örneğin turizmin ticari bir hizmet yerine ‘işçi ve emekçilerin tatili’ olarak nitelendirilmesi, toplumsal devrim açısından ‘sanatın planlanması’ gibi devrimci dönüşüm başlıkları TİP içindeki demokratikleşmeyi sosyalizm için önkoşul sayan yaklaşım tarafından yumuşatılmıştır. Bu başlıkların devrimci bir içerikle yeniden ele alınması, planlamanın iktisadi dönüşüm yanında yeni insanın yaratılmasına dönük bir içerik kazandırılması değerli olacaktır.

Türkiye’de Sosyalist Seçenek (2002) kitabında (bundan sonra ‘Sosyalist Seçenek’ olarak atıfta bulunulacak) Yusuf Ziya Tom’un “Emekçi Sınıfların Durumu ve Hak Savaşımı Eksenleri” başlıklı tebliği, sendikaların asli işlevlerini kaybetmeleri ve emek rejimindeki liberal dönüşüm karşısında politik düzlemde mücadele ihtiyacına dikkat çekmektedir. Yeni kurulacak sistemin emekçi sınıfların mücadelesine yaslanacağı bir an olsun ihmal edilemez. Ancak bunun ‘yıkıcı’ ve ‘kurucu’ nitelikte olması, kuramsal temel, örgütlü ve programlı bir özne gerektirmektedir. Yazı, eski olanı yıkacak ve yeni olanı kuracak öznenin altını çizmektedir. Sosyalizmin çözülüşünün hafızalarda görece taze olduğu 1990’larda yeni ve eski kavramlarının yer değiştirdiği, yeni olarak kodlananın aslında hiç de yeni olmayan kapitalist sistem, eski olarak kodlananın ise durmadan yenilenen sosyalizm mücadelesi olduğu hatırlatılmaktadır. Bugüne gelindiğinde yeni-eski ilişkisindeki bu yanıltıcılık kapitalizmin krizleriyle etkisini kaybetmiştir. Yeni bir sistem olarak sosyalizmin geçmiş deneyimlerden faydalanarak canlandırılmasının önü açıktır. Bu deneyimlerin birikiminden ve kapitalizmin krizinden yola çıkan taze sosyalist devrim arayışları, sosyalist gelecek kurgusunun birbirini tamamlayacak iki ayağını oluşturmaktadır.

Türkiye’nin Sosyalist Seçeneği (2006) kitabında (bundan sonra Türkiye’nin Seçeneği olarak atıfta bulunulacak) Tefik Çavdar’ın “Sosyalist Türkiye’nin Ekonomisi” makalesi, yatırım parametreleri, gölge fiyatlar gibi Sovyetler Birliği deneyiminde ele alınan konulardan, Cumhuriyet döneminin 1930’lardaki ve 1960’lardaki kamu-cu uygulamalarının tarihsel mirasından ve makalenin yazıldığı dönemde Latin Amerika’da güncel olan sosyalist kazanımların korunması ve yayılması için dış politika açılımlarından yeni bir inşa sürecinde nasıl faydalanılacağını değerlendiriyor. Çavdar, Sempozyum’daki “Kaynak Sorunu ve Sosyalist Yaklaşım” (2003) başlıklı tebliğinde ise radikal çözümlerin kaçınılmaz olduğunu söyleyerek kamulaştırma, planlama ve servet vergisini öneriyor. İşgücü ve üretim kapasitesi üzerine bir envanter çıkarılması, DPT ve DİE’nin o dönemde artık havlu atmaya başladığı üretici güçler hakkında veri toplama işlevinin yerine getirilmesi gerektiğini vurguluyor. Aynı zamanda planlamanın tüketimle ilgili de yeni bir kültür oluşturmaya fikrini içerdiğini hatırlatıyor. Sosyalist Seçenek içerisindeki “Türkiye için Planlı Kalkınma İlkele-

ri” (2002) makalesinde Çavdar, DPT ve DİE’nin tek çatı altında birleştirilmesi ve bir planlama bakanlığı kurulması gerektiğini savunmaktadır.

Tarihimizde sosyalizmin hanesine yazabileceğimiz bütünlüklü deneyimlerin ve kısmi denemelerin geleceğe yönelik hazmedilmesi ve tartışılması hayati önemdedir. Bugünün Türkiye’sinin devraldığı yapıda ise örneğin DPT ve DİE’nin ortadan kaldırılmış (ve ikame eden kuruluşların söz konusu işlevlerini yitirmiş) olduğu dikkate alınarak devletin merkezi iki işlevi olan planlama ve istatistik faaliyetlerinin yönetsel entegrasyonu yeniden tartışılabilir. Çavdar’ın önerilerinden hareketle, yeni bir planlama çalışması için Türkiye’de istatistiksel verilerin nasıl sağlıklı toplanacağı sorusu yanıtlanmalıdır. Üretim tekniği ve üreticilerin bir arada gelişiminin değerlendirildiği bir istatistiksel metodun olanakları araştırılmalıdır. Öte yandan bunun bir uzantısı sayılabilecek tüketim konusunun bugün hem sağlıkta hem sosyal yaşamda dejenerasyon doğuran etkileriyle nasıl mücadele edileceği üzerinde durulmalıdır.

Sosyalist Seçenek kitabında İzzettin Önder, “Türkiye Ekonomisi: Verili Durum ve Alternatif Çözüm Önerileri” (2002) başlığı altında KİT’lerin genişletilmesi, bunun üzerine inşa edilecek planlama ve finansın, dış ticaretin, tekel niteliğindeki kuruluşların devletleştirilmesine dayalı bir program öneriyor. Programın ilk adımı, kamu ve özel sektör arasında kamu kesimi lehine bir denge kurmak, özel sermaye karşısında kamusal erki güçlendirmek ve hâkim kılmak şeklinde ifade ediliyor.

Bu ilk adım ile devamındaki adımlar arasında sınıfsal tercihler bakımından bir açı mevcuttur. Sermaye sınıfının finans ve dış ticaret faaliyeti yürüten kesimlerinin çıkarlarına açıkça dokunacak bir programın kendi hesabına çalışan hangi kesimlerle denge-denetim ilişkisi kuracağı tespit edilmelidir. Sanayide, tarımda ve hizmet sektöründe tekel niteliğindeki kuruluşların kamu eliyle işletilmesi sadece bir işletme devri değil mülkiyet ilişkilerinin dönüştürülmesinin başlangıcı olarak kendi hesabına çalışan kesimleri etkilemek durumundadır. Bu dönüşümün söz konusu geniş tanımlı sektörlerde iktisaden nasıl bir geçiş süreci gerektireceği, siyaseten nasıl bir ittifak ilişkisine ihtiyaç duyulacağına dair de ipuçları sunacaktır.

Sosyalist Seçenek kitabında Mesut Odman’ın “Burjuva Siyasetinde Tıkanma ve Umutsuzluk” (2002) tebliği, 1990’ların sonunda burjuva siyasetindeki restorasyonun sınırlarına işaret etmektedir. Nitekim 2000’lerin hemen başında AKP’nin bu tıkanmayı aştığı görüntüsünün aldatıcılığı, AKP’nin Cumhuriyet’i tasfiye ettiği halde onun yerine Türkiye emekçi sınıflarını kapsayan bir hegemonik yapı kuramamasıyla doğrulanmıştır. Odman’ın vurguladığı çerçevede 2000’lerin başında burjuva siyaset kadrolarının çeşitliliğindeki kuruma, 2018 itibarıyla yapısal olarak parlamenter siyasetin önemsizleştiği ve devletin sermaye elinde dolaysız bir aygıtla dö-

nüştüğü bir noktaya evrilmiştir. Bu noktadan hareketle artık burjuva siyasi kadrolarının yerini alan burjuvazinin ‘toplum mühendisleri’ karşısına Türkiye’yi yönetme ehliyetine sahip ve sosyalist bir sistemde devrimci bir aydınlanmanın kaynağını oluşturacak ilerici bilim, teknik, kültür insanlarıyla çıkılmalıdır.

2. KAPİTALİZMİN KRİZİ

Sempozyum’da Korkut Boratav’ın “Türkiye Cumhuriyeti’nin İktisadi Gelişimi Üzerine Gözlemler” (2003) makalesi, Türkiye kapitalizminin gelişimine dair sınıfsal bir analiz yaparken Türkiye’nin bir az gelişmiş kapitalist ülke olarak emperyalizme bağımlı karakterini vurguluyor. Burada merkez-çevre yaklaşımından hareket eden çıkarsamalar yapıldığını görüyoruz.

Türkiye’nin bağımlılıktan doğan yapısal krizlerini analiz ederken bugün merkez kapitalist ülkelere de yansıyan sistemsel krizlerle bağ kurulmasının önemi artıyor. Bunun için gelişmişlik-az gelişmişlik, merkez-çevre ilişkilerinin ötesinde uluslararası rekabette Türkiye sermaye sınıfının yönelimleri ve bunun Türkiye kapitalizmi açısından yarattığı kırılmalıklar belirginleştirilmelidir. Örneğin Türkiye’nin siyasi nüfuz hedefiyle sermaye ihraç ettiği ve bu yatırımların devlet tarafından himaye görüldüğü ülkeler, artık Türkiye kapitalizminin kriz dinamiklerinin bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Sempozyum kitabında Erinç Yeldan’ın “Türkiye Ekonomisinde Finansal Serbestleştirme ve İktisadi Artığın Dağıtım Süreçlerinde Devletin Rolü” (2003) makalesi 1980 sonrası serbestleşmeyi irdelemekte, ücretlerden ve kamu gelirlerinden özel sektöre transfer mekanizmaları kurulduğunu anlatmaktadır. Dışa açılma finansal sermayeye bağımlılık ve ranta dayalı bir ‘sanayileşme’ hali doğurmuştur. Yeldan bu çerçevede neoliberal yaklaşımın ve programın yanlıcılığını ortaya koymaktadır. Türkiye Sosyalist İktisat Kongresi kitabında (2005) (bundan sonra ‘Kongre’ olarak atıfta bulunulacak) Yeldan’ın “2001 Krizi Sonrasında Değişenler, Değişmeyenler” başlıklı makalesi ise IMF programının uygulanması sonucunda üretkenlik artarken ücretlerin nasıl yerinde saydığının ve alım gücünün düştüğünün verilerini sunmaktadır. Bugün de üretkenlik ve ücretler ilişkisine dair verilerin güncellenmiş olarak ortaya konması, bir yandan sömür ilişkisini teşhir, diğer yandan üretkenliğin planlı bir ekonomiyle daha fazla refah ve serbest zaman nasıl yaratabileceğini göstermek için önemlidir.

Türkiye’nin Seçeneği kitabında İlhami Alkan “Refah Devletine Artan Talep: Neoliberalizmin İnisiyatif Kaybı” (2006) makalesinde Avrupa’da 1990’larda neoliberal programları uygulayan İngiltere’de İşçi Partisi gibi geleneksel sosyal demokrat hükümetlerin zayıflaması ve Almanya’da Sol Parti gibi yeni sosyal demokrat muhalefet hareketlerinin yükselmesini tahlil etmektedir. Al-

kan, sermayenin neoliberal uygulamalarını kısmen geri çeken 'restorasyon eğilimine sevinçle değil, sosyalizm programıyla' karşılık verilmesi gerektiğini söylemektedir.

Bugüne gelindiğinde neoliberalizm üzerinden kapitalizm eleştirisiyle gerçek bir alternatif üretmek mümkün değildir. Sarsılan ABD hegemonyasına büyük ölçüde bağlı olan neoliberal programda, emek-sermaye ilişkisi bakımından özünde bir değişikliğe gidilmeksizin ona alternatif gibi görünen bölgesel entegrasyonlar, kendine özgü devlet-tekelci sermaye ilişkileri ortaya çıkıyor. Neoliberalizmin doğurduğu kırılganlık, tek bir merkeze dönük finansal bağımlılık tarafından belirlenmediği gibi, Türkiye sermaye sınıfının kısa vadeli iktisadi çıkarları tarafından da daha fazla belirlenir hale geliyor. Bu yüzden Türkiye sermaye sınıfının mevcut yönelimler içerisinde farklı sektörlerde hangi devletlerle bağ kurduğunun ve nüfuz alanları yaratmaya çalıştığının araştırılması, buralardaki kırılganlıkların ortaya çıkarılması, bu kırılganlıkların siyaseti de etkileyecek şekilde en fazla hangi alanlarda biriktiğinin gözlenmesi gerekir.

Ülkelerdeki devlet-tekelci sermaye ilişkileri giriftleşirken ülkeler arası ilişkilerde de bu giriftleşme görülmektedir. Serbestleşmecî politikaların şiddetlendirdiği rekabet bu bakımdan sermaye içi homojenlik, katılmış hiyerarşiler ve bloklaşmalar yaratmamış, eşitsiz gelişimi derinleştirmiştir. Örneğin, Türkiye'de şehir hastanelerini inşa eden tekellerin bankalardan kredi alırken devlet garantisıyla yurt dışındaki finans kaynaklarına ulaşabilmeleri ile Azerbaycan devlet petrol şirketi SOCAR'ın Aliaga Star Rafinerisini alması, eşitsiz gelişimin farklı yüzlerini yansıtmaktadır. Bir kamulaştırma programının eşitsiz gelişimin bu iki yüzünü nasıl bütünleştireceği, yani yurtdışına borçlu bankaların devletleştirilmesiyle denetim altına alınacak finansal kaynaklar ve yabancı yatırımların devletleştirilmesiyle kamusal mülkiyete dönecek enerji tesislerinin merkezi planlamayla nasıl entegre edileceği üzerine düşünülmelidir. Geçmişte Türkiye kapitalizminin bekası açısından belirli düzeyde istikrar gösteren kamu bürokrasisi-özel sektör ilişkisinin yeni başkanlık sisteminin getirdiği mekanizmalarla sermaye sınıfı içindeki rekabeti ne ölçüde massedeceği ve ne ölçüde şiddetlendireceği de bu sürecin başlangıcı açısından değerlendirilmelidir.

SONUÇ

Türkiye'de sosyalist seçenikle ilgili güçlü bir külliyat yoktur. 20. yüzyıl deneyimleri ve reel sosyalizmin başarıları çeşitli eserlerde ele alınmış, buna referansla Türkiye'de sosyalizmin bilimsel olarak uygulanma potansiyeli sınırlı araştırmaya konu olmuştur. 1970'lerde Sovyetler Birliği'nin varlığından güç alan Türkiye'de devrimci mücadelenin yükselişi, bu arayış için uygun bir zemin sağlarken 12 Eylül 1980 darbesi ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından kaynaklanan yenil-

giler bir kesintiye neden olmuştur. Ne var ki bu arayışta-ki zayıflık aynı zamanda yöntemsel ve kavramsal olarak sistemden kopulamamasıyla ilgilidir. İhtiyaç duyulan kopuş için 2000'lerin başında soL Meclis'in üretimle-riyle bir başlangıç yapılmış ve somut olarak sosyalizm seçeneği kapsamlı olarak ele alınmıştır. Türkiye kapitalizminin 1998 restorasyon girişimi, 2001 ekonomik krizi ve devamında AKP eliyle Cumhuriyet'in tasfiyesi sosyalizm seçeneğinin siyasi devrim-toplumsal devrim bütünlüğü içinde ele alınmasını gerektirmektedir. Öte yandan bugün dünyada 2008 krizinin etkileri, emperyalist sistemin yaşadığı hegemonya krizi, AKP iktidarı altında sermayenin yayılmacı arayışları ve bunların sınıflar mücadelesine etkileri sosyalist seçeneğin güncel olarak tartışılmasında dikkate alınmak durumundadır.

Sosyalizmin inşasının iktisadi kısıtları mekanik yollarla değil, siyasi yollarla telafi edilebilir. Sosyalizmin inşa evrelerini üretici güçlerin komünizme doğru gelişimini garantileyecek sabit bir model olamaz. Sosyalist geçiş süreci, küçük mülk sahibi kesimleri sosyalizm projesi içinde kapsayacak yönetsel-yasal düzenlemeler veya üretimin gönüllük çerçevesinde kolektifleştirilmesi gibi siyasi mobilizasyonlar gerektirecektir. Ancak sosyalist geçişin 'sağ' ya da 'sol' politikalar arasında bir ileri-geri salınımı malul olacağı ya da deterministik bir düz çizgi haline ilerleyeceği yönündeki varsayımlar reel sosyalizm deneyimleriyle yanlışlanmıştır. İktisadi kısıtların aşılması, içeride ve dışarıda sınıf mücadelesinin sunduğu olanaklardan sosyalizmin inşasını yeni bir aşamaya taşımada ne ölçüde faydalandığına bağlıdır. Bu noktada siyasal devrim-toplumsal devrim bütünlüğü ve kapitalizmin krizlerine bağlı yeni sosyalist devrim olanaklarının kovalanması, 20. yüzyılın bugüne devrettiği gerilimleri taşımaya devam edecektir. Sosyalist devrimin tek ülkede sosyalizm ile dünya devrimi şeklindeki iki yönelimi Türkiye'de sosyalist seçeneği tartışırken aklımızın bir kenarında bulunmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alkan, İ. (2006). Refah Devletine Artan Talep: Neoliberalizmin İnisiyatif Kaybı (ss. 23-36). E. Özalp (Ed.) *Türkiye'nin Sosyalist Seçeneği*. İstanbul: NK Yayınları.
- Bettelheim, C. (1973). *Sosyalist Ekonomiye Geçiş Sorunları*. (K. Somer, Çev.) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Boratav, K. (1982). *Sosyalist Planlamada Gelişmeler* Ankara: Savaş Yayınları.
- Boratav, K. (2003). Türkiye Cumhuriyeti'nin İktisadi Gelişimi Üzerine Gözlemler (ss. 9-24). E. Özalp (Ed.) *Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak?* İstanbul: NK Yayınları.
- Çavdar, T. (2002). Türkiye için Planlı Kalkınma İlkeleri (ss. 71-73). *Türkiye için Sosyalist Seçenek - soL Meclis Toplantı Tutanakları, 21 Nisan 2002, İstanbul*. İstanbul: NK Yayınları.
- Çavdar, T. (2003). Kaynak Sorunu ve Sosyalist Yaklaşım (ss. 333-344). E. Özalp (Ed.) *Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak?* İstanbul: NK Yayınları.
- Çavdar, T. (2006). Sosyalist Türkiye'nin Ekonomisi (ss. 86-98). E. Özalp (Ed.) *Türkiye'nin Sosyalist Seçeneği*. İstanbul: NK Yayınları.

- Dobb, M. (1981). *Kapitalizm Sosyalizm Azgelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma*, (M. Selik, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ersoy, M. (Ed.) (1992) *Emperyalizm, Gelişme ve Bağımlılık Üzerine*. Ankara: Verso Yayınları.
- Fişek, K. (1970) *100 Soruda Sosyalist Devlet* İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Küçük, Y. (1975). *Endüstrileşme Sürecinin Temel Sorunları: Sovyet Deneyimi 1925-40*. İstanbul: Bilim Yayınları.
- ____ (1987). *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Kuruluşu*. İstanbul: Haziran Yayınevi.
- ____ (1991). *Sovyetler Birliği'nde Sosyalizmin Çözülüşü*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Odman, M. (2002). Burjuva Siyasetinde Tıkanma ve Umutsuzluk (ss. 112-116). *Türkiye için Sosyalist Seçenek - soL Meclis Toplantı Tutanakları, 21 Nisan 2002, İstanbul*. İstanbul: NK Yayınları.
- Odman, M. (2003). Yetmişli Yıllarda Bir 'Sol Müdahale' Deneyimi: Türkiye İşçi Partisi'nin 'Karşı Plan' Çalışması (ss. 49-64). E. Özalp (Ed.) *Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak?* İstanbul: NK Yayınları.
- Önder, İ. (2002). Türkiye Ekonomisi: Verili Durum ve Alternatif Çözüm Önerileri (ss. 51-56). *Türkiye için Sosyalist Seçenek - soL Meclis Toplantı Tutanakları, 21 Nisan 2002, İstanbul*. İstanbul: NK Yayınları.
- Tablada, C. (1996). *Che'de Sosyalist Bilinç ve Geçiş Dönemi Ekonomisi*. İstanbul: Çözüm Yayıncılık.
- Tom, Y. Z. (2002). Emekçi Sınıfların Durumu ve Hak Savaşımı Eksenleri (ss. 126-128). *Türkiye için Sosyalist Seçenek - soL Meclis Toplantı Tutanakları, 21 Nisan 2002, İstanbul*. İstanbul: NK Yayınları.
- Türkiye İşçi Partisi (1978), *Demokratikleşme için Plan '78-'82*, İstanbul: Kent Basımevi.
- Yeldan, E. (2003). Türkiye Ekonomisinde Finansal Serbestleştirme ve İktisadi Artığın Dağıtım Süreçlerinde Devletin Rolü (ss. 25-48). E. Özalp (Ed.) *Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak?* İstanbul: NK Yayınları.
- Yeldan, E. (2005). 2001 Krizi Sonrasında Türkiye'de Değişenler, Değişmeyenler (ss. 91-106). E. Özalp (Ed.) *Türkiye Sosyalist İktisat Kongresi 2005 Bildirileri*. İstanbul: NK Yayınları.